

Op pad met...

Yttje Feddes op Fort Botshol

CV Ir. Y. Feddes

- 1972 - 1980 Landbouwniversiteit Wageningen, Studierichting Landschapsarchitectuur
- 1980 - 1984 Landschapsarchitect bij Bureau voor Stedebouw ir. F.J. Zandvoort b.v.
- 1984 - 1991 Landschapsarchitect bij de afdeling Landschapsarchitectuur van Staatsbosbeheer (Direktie Bos- en Landschapsbouw)
- 1991 - 1995 Landschapsarchitect/vakgroepcoördinator tuin- en landschapsarchitectuur bij het Ingenieursbureau Amsterdam
- 1995 - 1996 Landschapsarchitect bij het projectbureau IJburg
- 1996 - 2006 Landschapsarchitect/projectleider bij H+N+S landschapsarchitecten
- 2006 - heden Feddes/Olthof Landschapsarchitecten

Functies (selectie)

- 1994 - heden Adviseur/lid van de Commissie voor de Milieueffectrapportage
- 2000 - 2005 Bestuurslid Stichting Habiforum
- 2002 - 2005 Lid Amsterdamse Raad voor de Monumenten
- 2002 - 2003 Lid programmaraad Ontwerpatelier Ruimtelijk Planbureau
- 2005 - 2008 Lid Amsterdamse Raad voor de Stadsontwikkeling
- 2008 - 2012 Rijksadviseur voor het landschap

De landschapsarchitect benoemt de synthese

Slagregens maken een langer interview op Fort Botshol met de rijksadviseur voor het landschap onmogelijk. Het vervolg vindt plaats in een auto met uitzicht op een lelijk stukje van het Groene Hart. De ideale setting om te praten over hoe Nederland mooier kan. Haar adviseurschap noemt Yttje geslaagd als de locatiekeuze voor grote windmolens nationaal plaatsvindt, als alles wat er rond water staat te gebeuren wordt gezien als een landschappelijke opgave en als het landschapsplan voor de Randstad op de rails staat.

Waarom heb je ons hier mee naartoe genomen?

“Omdat ik het zo mooi vind dat dit een heel verstilde landelijke plek is vlak onder de rook van de stad. Als we hier even die bult op gaan dan kijk je dus uit over het land, over het natuurgebied Botshol, maar ook de hoogbouw van de stad zie je. Daar Amsterdam, en hier een echt veenweidegebied waar het wel lijkt of de tijd heeft stilgestaan. Wat ik ook heel mooi vind aan de stelling van Amsterdam is dat zij ook echt die ring rond de stad markeert. Ik ben niet zo'n liefhebber van het militaire verhaal, maar wat mij fascineert zijn de plekken waar die forten liggen en die bulten zelf, het grondwerk, het contrast, het kunstmatige, het zand is allemaal met kruiwagentjes opgebracht, het is een vorm van landschapskunst zou je kunnen zeggen. En zo'n fort ligt altijd op een strategische plek. Doordat het er ligt ga je de samenhang in het landschap zien. O, die ligt aan een riviertje en deze kijkt natuurlijk uit over de kade die daar loopt. Ze brengen eigenlijk op een subtiele manier het landschap tot expressie. En ten slotte is er altijd een beetje geheimzinnigheid rondom zo'n fort. Echt zo'n plek waarvan je denkt als je er langs komt: wat zou er zijn?”

Je portfolio bevat aardig wat liniewerk, is dat ook een reden om hier te zijn?

“Ik heb inderdaad vrij veel aan liniestellingen, waterstaatswerken, dijken en kustversterking gewerkt. Die waterstaatkundige kant van het Nederlandse landschap, graven en ophogen, grondverzet in brede zin, dat is een beetje op mijn pad gekomen, maar ik heb het altijd wel ontzettend leuke opdrachten gevonden. Ook natuurlijk omdat het erg veel

met landschapsarchitectuur te maken heeft. Het modelleren van grond, hoe doe je dat? Je maakt iets en als je dat goed doet ziet het er toch vrij vanzelfsprekend uit. Het is iets dat in ons vakgebied meer ontwikkeld zou moeten worden. Je kunt een hoop grond neergooien; je kunt het ook vormgeven. En wanneer wordt dat nou landschapsarchitectuur? Dat vind ik er interessant aan. Het is een deel van ons vak dat misschien twintig, dertig jaar geleden niet of niet op deze manier beoefend werd. In die tijd was het vanzelfsprekend dat de cultuurtechnici dat deden. In ruilverkavelingen en landinrichtingen werden utilitaire sloten aangelegd die het water zo snel mogelijk afvoerden. Ik werk veel voor waterschappen en die beginnen steeds beter te begrijpen dat ze eigenlijk bezig zijn met ruimtelijke ordening en niet alleen maar met waterbeheer en dat ze

het landschap maken, zeker in veenweidegebieden en polders. Dat besef probeer ik er als rijksadviseur ook in te hameren. Het Deltaprogramma is niet alleen een waterbouwkundig technische opgave maar ook een landschapsopgave. Hoe kun je daar nu het landschap mee vorm geven, hoe kun je de natuurwaarden versterken? Die combinatie, daar zit hem de crux en die wordt nu wel erg overgelaten aan waterbouwkundigen, waterschappen en Verkeer en Waterstaat. Je kunt als landschapsarchitect vaak de synthese benoemen.”

Kun je dat wat concreter maken?

“Ik heb bijvoorbeeld net een advies gemaakt over de zogeheten groene ruggengraat in het Groene Hart. Dat is eigenlijk een vanuit de ecologie begonnen verbinding tussen de Biesbosch en het IJsselmeer. Ik vind

dat het verhaal veel meer zou moeten gaan over het behoud van een strook veenweidelandschappen, over het waterbeheer en misschien over extensief beheerde zones daarbinnen en niet zozeer over een moerastapijt dat je hier gaat uitrollen. Die ecologische programma's zijn werkelijk tot de laatste natuurdoeltypen gekwantificeerd. En andere doelstellingen, wat betekent het nu voor recreatie, hoe gaan we om met de cultuurhistorische waarden en wat is de link met het waterbeheer, zitten er gewoon te weinig in. Dus dan zeg ik wel bij LNV: als jullie willen dat het project veel meer maatschappelijk draagvlak krijgt, en, volgens mij ook, veel meer realisatiekansen, dan moet je de doelstellingen verbreden. Het moet niet

alleen over die plekje's gaan maar over een zone in het veenweidegebied, waar ingrepen nodig zijn om die veilig te stellen, waar je een aantal dingen over het waterbeheer moet regelen, waar routes doorheen moeten. Dat hoeft niet allemaal vandaag maar kan in de loop van de tijd worden ingevuld. Je moet het project in ruimte en tijd groter maken."

Maar wat is dan die synthese en de meerwaarde van het ontwerp?

"De meerwaarde van het ontwerp is dat je het landschap als systeem, als idee, als constructie, en als betekenis bij elkaar brengt. Dat klinkt een beetje pretentief misschien, maar voor mij is dat de essentie van land-

schapsarchitectuur. Als je alleen maar landschap als een idee hebt, dus als een puur formele constructie, dan wordt het eigenlijk design. Dat vind ik geen landschapsarchitectuur. En als het alleen maar gaat om het landschap als systeem dan is het landschapsplanning. Dat kan. Maar landschapsarchitectuur gaat natuurlijk net over die extra betekenis die je daar aan toekent. Dat je je ook realiseert hoe wij nu bijvoorbeeld tegen natuur aankijken in de samenleving en hoe je dat dan tot expressie brengt. Je bent natuurlijk wel bezig om projecten van nu te maken en niet van een eeuw geleden. Een goed ontwerp is een integratie die op een mooie manier iets toevoegt aan het landschap. Dat wat je maakt, ligt er voor een tijdje. Daar moet je je als landschapsarchitect goed bewust van zijn. Het is heel anders als je in de stad bezig bent. Daar kan je er veel meer persoonlijke expressie in leggen, hoef je minder terughoudend te zijn als je een tuin, park of wijk ontwerpt. Als je echt op de schaal van een landschap bezig bent dan mag een goed ontwerp wel een eigen handschrift hebben, maar je moet wel zeker weten dat het goed bij die plek past. Als ontwerper word je natuurlijk afgerekend op wat er uiteindelijk in het veld ligt."

Is er voldoende aandacht voor grote projecten en het grote gebaar?

"Er wordt natuurlijk heel veel gepraat over Mooi Nederland, maar het accent ligt daarbij op het landschap als beeld. Grote integrale projecten komen moeilijk van de grond. Er zijn wel een paar uitzonderingen, zoals Ruimte voor de Rivier en het project van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Wat dat be-

treft hebben we de tijd natuurlijk niet mee. Den Haag heeft afgesproken: centraal wat moet. In de publieke opinie is de afgelopen jaren gemopperd dat er te weinig regie wordt gevoerd. En je merkt nu wel degelijk een kentering.

Nederland is natuurlijk een land in transformatie. En het hangt een beetje van de tijd af wat de motoren achter die transformatie zijn. Op dit moment zijn dat duurzame energie, windenergie, en alles wat er met water gaat veranderen. En wat je zou willen investeren – ik hou niet zo van de term consumptielandschap – om het landschap weer rijker en beleefbaarder te maken en niet alleen maar gericht op die landbouwproductie. Voor de Randstad wordt daar op nationaal

niveau over nagedacht. Het metropolitaanse park is gelanceerd, met stedelijk groen en uitloop uit de stad. Maar er wordt eigenlijk alleen gedacht en gesproken, niet gerealiseerd. Ik vind dus dat er een landschapsplan voor de Randstad zou moeten zijn omdat daar die transformaties die je niet zou willen het hardste lopen. En ik vind dat je als reactie op de doorgaande schaalvergroting in de landbouw voor de meer landelijke gebieden een verhaal zou moeten hebben over hoe maken we die gebieden weer meer aantrekkelijk, meer toegankelijk en voor wie dan? En dan gaat het om meer dan alleen maar een fietspaadje. Het zijn hoogstens een gemeente of een landschapsbeheerorganisatie die daar nu mee bezig zijn, decen-

traal, zonder een vastomlijnd plan en op een koopje natuurlijk. Nederland is een verstedelijkte samenleving, waar de meesten in de stad wonen. Ikzelf ook. Maar dat betekent toch niet dat het landelijk gebied er alleen is voor diegenen die toevallig daar wonen, en de stad voor de stedeling?"

Wanneer is jouw termijn als rijksadviseur geslaagd?

"Als ik, samen met anderen, het verschil heb kunnen maken bij een aantal grote ontwikkelingen die nu gebeuren.

Waar moeten de grote windmolens komen? Sijmons (de vorige rijksadviseur voor het landschap, red.) heeft al geadviseerd dat er een nationaal plan moest komen. Maar

het rijk heeft dat gedelegeerd aan de provincies, die ieder eigen plannen maakten die absoluut niet op elkaar lijken en de taakstelling niet halen. Dus het rijk heeft drie jaar later alsnog gevraagd om een lange termijn verkenning op nationaal niveau. Wat mij betreft komen die grote windmolens niet overal. Alleen langs de kustgebieden en in de ondiepe of de diepe zee. Niet in het veenweidegebied en ook niet op de zandgronden. Ik vind de Zuiderzeewerken in principe wel heel geschikt – de Afsluitdijk weer wat minder, omdat je dan de overgang van het IJsselmeer naar de Waddenzee dichtzet –, maar bijvoorbeeld de Wieringermeerpolder, delen van Friesland, de noordrand van Groningen. In Groningen hebben ze die molens echt goed op een aantal grote havengebieden geconcentreerd. Daar moet je ook beginnen. Eerst kijken wat kunnen we in de grote havengebieden kwijt of daar vlakbij? En dan zou je kunnen kijken naar de zeekleigebieden en de grote wateren. Daar waait het veel en daar kun je het ook wel op een manier doen die past in de maatvoering van het landschap.

Het tweede punt is alles wat er met water gebeurt. Als ik het mede voor elkaar krijg dat dat als een landschappelijke opgave wordt gezien dan is mijn adviseurschap geslaagd.

En het derde punt is dat landschapsplan voor de Randstad. Eigenlijk moet ik daar een goede aanzet voor kunnen geven.”

BAREND HAZELEGER & JAN VERMAAT

Fort Botshol

De Stelling van Amsterdam, waar Fort Botshol deel van uit maakt, is vanaf 1883 als reactie op de Frans-Duitse oorlog (1870-1871) opgetrokken in een ring met een straal van tien kilometer rond de stad. Die wijde boog was nodig vanwege de reikwijdte van de vijandelijke kanonnen, maar ook voor de voedselvoorziening tijdens een langdurig beleg.

Het beheer van het fort is in handen van Natuurmonumenten en bestaat uit het jaarlijks maaien van het schrale grasland, handhaven van open water en rietkragen in de fortgrachten en het plaatsen van sternmatjes voor broedende zwarte sterns.

Eigenlijk is Botshol (1895) nooit afgebouwd, een kwestie van politieke prioriteiten, ook toen al (zie www.stelling-amsterdam.nl). Het fort bestaat uit louter aarden wallen, dus er zijn hier geen overwinterende vleurmuizen in kazematten of kelders. Behalve de watervogels herbergt het fort wel twee bijzondere plantensoorten: op de schrale zuidhellingen groeien kleine steentijm en blauw walstro, soorten die aan Zeeuwse dijken of duingrasland doen denken. Het zand van de wallen is waarschijnlijk afkomstig uit de duinen of van de graafwerkzaamheden bij de aanleg van de zeesluizen van

IJmuiden. De rijkelijk aanwezige kokkelschelpen op het fort duiden op holoceen wad- of strandwalzand (vergelijk Weerts et al., 2006).

Het grauwe novemberweer met regen, wind en lage wolkenpartijen geeft de plasdrasse Waverhoek ten zuiden van het fort precies die associatie met een inunderend schootsveld die we nodig hebben. Niels Schouten, boswachter van Natuurmonumenten, leidt ons rond. Juist zo ziet Natuurmonumenten het nieuw ontwikkelde natuurgebied graag, plasdras voor de overwinterende watervogels nu, en in de zomer voor foeragerende lepelaars uit de Botshol. De polder Groot-Mijdrecht is onderwerp van een complex ruimtelijke orderingsprobleem. Het waterschap heeft grote hinder van de sterke brakke kwel en zou de polder eigenlijk graag onder water zetten. Bewoners willen geen verandering. En de provincie probeert botsende belangen en verplichtingen tot een werkbaar compromis te rijmen.

Literatuur

Weerts H., P. Cleveringa, W. Westerhoff & P. Vos, 2006. Nooit meer: afzettingen van Duinkerken en Calais. Archeobrief 10-2: 28-34.